

Metsäteollisuus

Heikki Hassi, Scitech Oy

Metsäalan tulevaisuusfoorumin keräämistä ja arviointikierröksellä mukana olleista muutoksen merkeistä valtaosa, 80 kappaletta, käsitteli metsäteollisuutta ja sen muutosta. Näitä muutoksen merkkejä ja niiden merkitystä oli myös kommentoitu arviointivaiheessa hyvin ahkerasti. Tämän aineiston perusteella ryhmittelimme aihekokonaisuuksia ja tulkittiin niiden mukana tuomia mahdollisuuksia ja uhkia.

Monikansallisten sellu- ja paperiteollisuusyritysten investointien painopisteen siirtyminen kasvaville markkinoille ja samanaikainen paperin kysynnän kasvun hiipuminen Euroopassa aiheuttaa paperiteollisuuden tuotantovolyymin asteittaista supistumista Suomessa. Alueelliset kuitupulatilanteet Euroopan ulkopuolella ja talouden (ja investointien) globaali kasvu hidastavat tätä kehitystä jossain määrin.

Biomassaenergiasta ja muista biomassan (eli uusiutuvien luonnonvarojen) käyttösovelluksista syntyy uusia kasvualoja. Poliittiset toimijat alkavat kiinnittää kasvavaa huomiota uusiutuvien luonnonvarojen käytön perusteltuun suosimiseen uusiutumattomien luonnonvarojen sijasta. Tämän seurauksena uusiutuvien luonnonvarojen arvostus teollisuuden raaka-aineena nousee ja monipuolistuu. Pitkäjänteinen T&K toiminta saa uutta tuulta siipiensä alle näillä aloilla, kun kiinnostus investoida niille lisääntyy.

Dollarin asema yliveritaisena referenssivaluuttana maailmankaupassa ja sijoitustoiminnassa heikkenee, ja kaupankäynnin valuuttapohja monipuolistuu. Tämä on ehkä merkki sen "paperikantaan" perustuvan ajanjakson päättymisestä, jolloin dollari on ollut keskeinen referenssivaluutta, ja jolloin U.S.A:n kuluttajien ostovoima on ollut eräs globaalin talouskasvun keskeinen veturi. (Jakso alkoi toisen maailmansodan jälkeen, kun luovuttiin ensin kultakannasta (koska sodan suunnattomia kustannuksia ei muutoin pystytty kattamaan) ja sitten 1976 luovuttiin kiinteästä Bretton Woods -valuuttajärjestelmästä.). Vielä ei pysty ennakoimaan sitä, millainen on "seuraavan sukupolven" talous-/rahajärjestelmä, mutta U.S.A:n ja Aasian välinen riippuvuussuhde vaikuttaa voimakkaasti vielä pitkään, ja usko vapaasti kelluviin valuuttoihin näyttää säilyvän. Mutta onko "paperikanta" tulossa tiensä päähän - ollaanko globaalin talouden (niin reaalityalouden kuin rahataloudenkin) kokoa sitomassa luonnonvarojen kestävä käytön asettamiin rajoihin (ks. seuraava kohta)?

Puhtaan ilman, puhtaan veden ja puhtaan maaperän rajallisuus alkaa lisääntyvässä määrin ohjata luonnonvarojen käyttöä. Tämä saattaa olla alkua sille, että verotusta siirretään työn verotuksesta enemmän (luonnonvarojen) kulutuksen verotukseen. Samalla kulutuksen ympäristötehokkuutta tarkastellaan yhä kestävimmin (sekä tieteellisesti että ekologisesti kestävimmin) kriteerein. Ollaanko globaalin talouden (niin reaalityalouden kuin

rahataloudenkin) kokoa vähitellen sitomassa luonnonvarojen kestävästä käytön asettamiin rajoihin? Tarkoittaako tämä samaa kuin "jälkitekollinen yhteiskunta"?

Suomessa herätään erikoistumisen haasteeseen metsäalalla pitkän painopaperikeskeisen bulkkituotteisiin perustuneen ajanjakson jälkeen. Esimerkiksi e-kaupankäynnin ja muitten e-ilmiöiden, puuperäisten (biomassaperäisten) kemikaalien, ym. tarjoamia mahdollisuuksia aletaan jälleen selvittää aiempaa suuremmin panoksin.

Suomalaista innovaatiojärjestelmää tullaan remontoimaan niin, että uusien loppukäyttösovellusten ja uusien yritysten synnyttäminen metsäalalle Suomeen tehostuu. Ratkaisuja etsitään myös alan nykyisten päätoimijoiden ulkopuolelta.

Jotkin (useat) Suomessa toimivat paperitehtaat joutuvat "stuck in the middle" - tilanteeseen, kun ne jäävät liian pieniksi kilpaillakseen bulkkituotealoilla, mutta ovat kuitenkin liian suuria erikoistuaakseen millekään erikoispaperien nyt tarjoamille aloille. Esim. rakennustarvikkeista ja logistiikasta etsitään uusia tuotealueita ja uusia markkinoita joillekin tällaiseen tilanteeseen joutuville tehtaille.

Kannattavuuden ylläpitäminen nykyisillä bulkkituotealoilla on käymässä yhä haasteellisemmaksi metsäteollisuusyrityksille. Keskittyminen näillä aloilla jatkuu mm. ylikapasiteettitilanteiden hallitsemiseksi.

Metsäteollisuus

Jakob Donner-Amnell, Joensuun yliopisto

Metsäalan tulevaisuusfoorumin keräämistä ja arviointikierröksellä mukana olleista muutoksen merkeistä valtaosa, 80 kappaletta, käsitteli metsäteollisuutta ja sen muutosta. Näitä muutoksen merkkejä ja niiden merkitystä oli myös kommentoitu arviointivaiheessa hyvin ahkerasti. Tämän aineiston perusteella ryhmittelimme aihekokonaisuuksia ja tulkittiin niiden mukana tuomia mahdollisuuksia ja uhkia.

Koko maailmantalouden tasolla sijoitukset tuotantoon ja reaali-pääomaan valtaavat taas vaihteeksi alaa finanssisijoituksilta. Tämä johtuu siitä, että finanssisijoitusten tuotto on laskussa ja kymmenkunta vuotta jatkuneen alhaisten investointien kauden jälkeen investoinnit tuotantoon ja reaali-pääomaan lisääntyvät. Osin tämä trendi selittyy talouskasvun painottumisella Aasiaan ja muille kehittyville markkinoille, jossa uusinvestointien ja infran rakentamisen tarve on suuri. Tämän johdosta raaka-aineiden ja myös lopputuotteiden hinnat nousevat, viime vuosina vallinnut deflatorinen kehitys pysähtyy. Taloudessa lyhytjänteisyys tekee samalla osittain tilaa pitkäjänteisyydelle, joka on investointipainotteisen kehitysvaiheen tunnusmerkki. Pitkäjänteisyyden lisääntyessä t&k-toiminta saa uutta tuulta siipiensä alle erityisesti niillä aloilla ja alueilla, joilla tehdään paljon investointeja. Muutos helpottaa perusluonteeltaan pitkäjänteisten alojen kuten metsä- tai konepajateollisuuden toimintaa. Vaikutus on suurin niillä alueilla, joilla tehdään paljon investointeja, mutta välillisesti se tuntuu muuallakin maailmanlaajuisten kytkösten ja tuotantoketjujen kautta.

Dollarin asema yliverlaisena valuuttana maailmankaupassa ja sijoitustoiminnassa heikkenee ja etenkin kaupankäynnin valuuttapohja monipuolistuu. Öljyä, terästä, viljaa, sellua, paperia sekä muita raaka-aineita ja lopputuotteita hinnoitellaan ja myydään jatkossa selkeästi enemmän muissakin valuutoissa kuin dollarissa. Muutos lähtee vähitellen liikkeelle USA:n talouden suurista vajeista ja dollariin liittyvästä epävarmuudesta, mutta sen varsinainen taustatekijä on Aasian nousu ja USA:n sekä muiden läntisten teollisuusmaiden merkityksen vähentyminen. Samalla valuuttojen merkitys tuotannon kannattavuuden kannalta pienenee nykytilanteesta. Muutoksen myötä mm. metsäteollisuuden vienti Euroopasta muualle kuin USA:han elpyy nykytilanteesta, jossa se on ollut lähes pysähdyksissä dollarihinnoittelun ja heikon dollarin takia.

Luonnonvarojen globaali rajallisuus ja poliittiset ratkaisut kansainvälisten ympäristöongelmien hillitsemiseksi alkavat vaikuttaa teolliseen toimintaan. Kumpikin suuntaus nostaa uusiutuvien luonnonvarojen hintaa, roolia ja arvostusta. Samalla kulutuksen ympäristötehokkuutta tarkastellaan yhä kestävämmiin kriteereihin. Biomassaperäisten materiaalien kilpailukyky saattaa kohentua, kun kierrätyksen sijaan niitä ruvetaan lisääntyvästi käyttämään polttoaineena bio-energiatuotannossa, ja niiden materiaaliarvon ja energia-arvon hyödyntäminen intergoidaan samoihin arvoketjuihin. Kioton sopimus ja CO₂-kiintiöillä käytävä kauppa on alkua sille, että puhdas ilma, puhdas vesi ja puhdas maaperä hinnoitellaan. Tämä saattaa olla alkua myös sille, että

verotusta siirretään työn verotuksesta enemmän (luonnonvarojen) kulutuksen verotukseen.

Metsäteollisuustuotannon globalisoituminen etenee. Monet tekijät edistävät sitä, toiset taas rajoittavat sitä. Tästä syystä globalisaation vaikutukset Suomen ja Euroopan metsäteollisuuteen eivät ole kovin suoria ja dramaattisia. Metsäteollisuus kasvaa ns. uusissa tuotantomaisissa nopeammin kuin läntisissä teollisuusmaissa ennen kaikkea suuren kysynnän varassa. Tämän takia myös sellu- ja paperiteollisuuden tuotekehityksen painopiste siirtyy kohti etelää. Etelän tuotannon merkitystä korostaa se, että kasvava osuus paperintuotannosta voidaan valmistaa ilman pohjoisen havumetsävyöhykkeen pitkäkuituista havupuusellua.

Tuotannon kasvua etelässä rajoittavat toisaalta etenkin Aasiassa kuitupula, kaikilla tiheästi asutuilla alueilla kuiduntuotannon kanssa kilpailevat maankäyttömuodot ja sosiaaliset tarpeet sekä myös ympäristökeskustelu. Trooppisten metsien hyödyntäminen ja lisääntyvä kansainvälinen puukauppa pysyvät ympäristö- ja kansalaisjärjestöjen mielenkiinnon kohteena. Näistä rajoitteista johtuen varsinkin paperintuotanto etelässä kuluu ennen kaikkea kotimarkkinoilla eikä niinkään kasva laajaksi vientiteollisuudeksi. Kuidun maailmanlaajuista kysyntää kasvattaa myös internetin kautta toimivan e-kaupankäynnin lisääntyminen, joka vaikuttaa mm. pakkausmateriaalien kysyntää. Nämä tekijät kompensoivat jossain määrin muiden kuitutuotteiden kulutuksen laskua kypsillä markkinoilla. Kuidun ja paperin tuotanto Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa säilyy näistä syistä suurena jatkossakin, varsinkin harvemman asutuksen alueilla.

Paperikaupassa maailmanlaajuinen kilpailu lisääntyy, mutta laajennettu Eurooppa pysyy Suomessa toimivan metsäteollisuuden päämarkkina-alueena. Globalisaatiosta riippumaton paperin kysynnän lasku Euroopassa ja kyky innovoida sekä hallita metsäsektorin arvoketjut ratkaisevat alan tulevaisuuden Suomessa. Tältä kannalta tähän asti harjoitettu painopapereihin keskittyvä tuotantostrategia ja sitä tukeva politiikka ovat ongelmallisia. Suomen metsäalan nykyinen elinkeinorakenne, nykyinen suomalainen koulutusjärjestelmä ja julkisin varoin tuettu nykyinen innovaatio toiminta tukevat heikosti uuden liiketoiminnan syntymistä alalle. Kansainvälisten paperinvalmistajien voi olla kannattavampaa siirtyä vanhoine tuotteineen ja teknologioineen uusille markkinoille kuin kehittää vanhoille markkinoilleen uusia tuotteita. Haasteena on löytää kyllin vahvoja toimijoita, jotka voivat kehittää uutta liiketoimintaa Suomen metsäsektorin sisälle, kun vanhaa vähennetään.

Suomen metsäteollisuuden voimakas panostus painopaperituotantoon on uudelleen arvioinnin edessä. Ylikapasiteetti Euroopassa, mediatuotteiden kulutustottumusten muutos, paperihintojen lasku, heikko dollari vientimarkkinoilla, energian kallistuminen ja loppukäyttäjien lisääntyneet mahdollisuudet kilpailuttaa paperintuottajia ja paperilajeja ovat kaikki tekijöitä, jotka syövät suomalaisten metsäyhtiöiden pitkäaikaisen painopaperistrategian pohjaa. Jotkin Suomessa sijaitsevat metsäteollisuuslaitokset ovat tässä tilanteessa yhä enemmän "stuck in the middle", kun ne ovat menettämässä suuren koon ja kustannustehokkuuden suomaan vahvaa asemaansa bulkkilajeissa (kuten päällystetyssä aikakauslehtipaperissa) uudemmille ja suuremmille laitoksille, mutta ne

eivät kuitenkaan kykene erikoistumaan korkeahintaisiin tuotteisiin (kuten tarrapaperiin), koska ovat liian suuria niiden markkinoille. Tämä asetelma koitui Voikkaan tehtaan kohtaloksi ja lisää voi seurata jatkossa. Painopaperin näkymät voivat toisaalta muuttua hieman valoisammiksi, mikäli sen kysyntä muualla kasvaa, dollari vahvistuu tai vaihtuu muuksi valuutaksi paperikaupassa tai jos pitkäkuituinen painopaperi pystyy säilyttämään laatuematkansa lyhytkuituisiin paperilajeihin nähden.

Metsäteollisuuden markkinoiden ja kannattavuuteen vaikuttavien tekijöiden hallinta on käymässä yhä haasteellisemmaksi metsäyhtiöille. Muutokset kysynnässä, kapasiteetissa, kustannuksissa, valuuttakursseissa, sijoittajien painotuksissa, suurasiakkaiden ja kuluttajien mieltymyksissä sekä lopputuotteiden hinnoissa ovat vaikeammin ennakoitavissa ja vaikuttavat merkittävästi yhtiöiden tulokseen ja kykyyn toimia itsenäisesti ja pitkäjänteisesti. Paperintuottajien yrittämät hintojen korotukset ovat menneet aiempaa selvästi vaikeammin läpi, kapasiteettitilannekin huomioiden. Metsäteollisuusalan kansainvälistyminen ja keskittyminen ei olekaan vahvistanut suurten paperintuottajien asemaa suhteessa pienempiin kilpailijoihin ja muihin alaan vaikuttaviin tahoihin, vaan kehitys on pikemminkin kulkenut päinvastaiseen suuntaan. Etenkin sijoittajilla, rahoittajilla ja asiakkailta on paljon sananvaltaa metsäteollisuuteen ja näiden tahojen aikahorisontti on lyhyt. Perusluonteeltaan pitkäjänteisen alan kannalta tämä on ongelmallista ja voi hidastaa sen uusiutumista.